

- закриті судові засідання [3, ст. 16].

Застосування подібного роду заходів безпеки найбільш характерно для осіб, які або на негласній основі брали участь чи сприяли виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень (штатних та позаштатних негласних працівників), та є невідомими для фігурантів по кримінальному провадженню.

Таким чином, забезпечення надійного психологічного стану осіб, які залучаються до проведення оперативних закупівель, здійснюється оперативним (або слідчим) підрозділом шляхом недопущення розголошення відомостей про належність закупника до осіб, які сприяють правоохоронним органам, правильної організації проведення заходів та використання напрацьованих тактичних прийомів, а також шляхом своєчасного вжиття у межах ОРС та кримінального провадження заходів безпеки: спрямованих на захист персональних даних взятих під захист осіб та іншої інформації, що може їх викрити; спрямованих на унеможливлення контактування взятої під захист особи з іншими учасниками під час кримінального провадження та її ідентифікації за зовнішніми ознаками.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.

2. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992. - № 22. - Ст. 303.

3. Закон України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" від 23 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України, 1994. - № 11. - Ст. 51.

4. Закон України "Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та зловживання ними" від 15 лютого 1995 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995. - № 10. - Ст. 62.

5. Тарасенко Р.В. Безпека учасників кримінального судочинства: кримінальні процесуальні та оперативно-розшукові основи: монографія / Р.В. Тарасенко. - Одеса: ОДУВС, 2015. - 510 с.

Тарасенко В. Є.,

доктор юридичних наук, професор

Провідний науковий співробітник науково-

дослідної лабораторії з проблемних питань

правоохоронної діяльності ОДУВС

Надійшла до редакції: 11.11.2015

УДК 343.985

СПІВВІДНОШЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ОПЕРАЦІЙ ТА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, ЯКІ ПРОВОДЯТЬСЯ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯМ НЕГЛАСНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Щурат Т. Г.

У статті розглядаються схожість та відмінності проведення оперативно-розшукових операцій та негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із використанням штатних та позаштатних негласних працівників у процесі виявлення і розслідування злочинів.

Ключові слова: оперативні підрозділи, слідчий, прокурор, негласні працівники, оперативно-розшукова операція, негласні слідчі (розшукові дії), виконання спеціального завдання, оперативна закупка, контрольована поставка.

В статье рассматриваются сходства и различия проведения оперативно-розыскных операций и негласных следственных (розыскных) действий с привлечением штатных и внештатных негласных сотрудников в процессе выявления и расследования преступлений.

Ключевые слова: оперативные подразделения, следователь, прокурор, негласные сотрудники, оперативно-розыскная операция, негласные следственные (розыскные) действия, выполнение специального задания, оперативная закупка, контролируемая поставка.

This article discusses similarities and differences of operational-search operations and covert investigative (detective) actions relating to the use of staff and freelance undercover workers in the detection and investigation of crimes.

Keywords: operational units investigator, undercover officers, operational-search operation, undercover

investigators (investigative actions), perform special tasks, operational procurement, controlled delivery.

У теорії оперативно-розшукової діяльності немає єдиної точки зору щодо визначення оперативно-розшукової операції. До цієї проблематики наближались як у пострадянські часи, так і у роки незалежності України. Так, дослідник В. А. Лаптіт займався аналогічною проблематикою та вніс вагомий внесок в наукову розробку теорії спеціальної операції, їх типізацію по відношенню до різновидів надзвичайних ситуацій криміногенного та некриміногенного характеру, розробки правових та організаційно-тактичних основ спецоперації, типових планів до них [7, с. 32]. Проте мова про безпосередньо оперативно-розшукові операції не йшла. До окремих питань сутності та структури оперативно-розшукових операцій зверталась низка вітчизняних вчених - юристів. Так, О. В. Копан визначає поліцейську операцію формально-визначеною організаційною формою виконання ОВС оперативної (бойової) функції, а в теоретико-управлінському аспекті - як типову організаційну форму дій, тобто систему зв'язків, внутрішню структуру процесу виконання силами ОВС оперативної (бойової) функції [8, с. 11]. Таке визначення надається стосовно функцій МВС як одного з суб'єктів забезпечення внутрішньої державної безпеки України.

Заслуговує на увагу юридичний аналіз, який наводить О. Ю. Шумілов щодо змісту форм оперативно-розшукових дій та оперативно-розшукових заходів [9, с. 65]. Цей

© Т.Г. Щурат, 2015

автор називає дві відомі форми:

проста (звичайна), тобто оперативно-розшукове діяння;

складна, яка включає в себе два види - оперативно-розшукові заходи та операцію.

О.Ю. Шумілов зараховує до оперативно-розшукових операцій контрольовану поставку, оперативну закупку, оперативне впровадження, а також "оперативний експеримент", але тільки в окремих випадках. Викладене вище тлумачення фактично є формально-логічним, структурним аналізом оперативно-розшукових дій (діянь) та оперативно-розшукових заходів, які здійснюються згідно з законом суб'єктами ОРД, а тому вони мають певний юридичний зміст та наслідки [9, с. 79].

О. Ф. Долженков застосовує цей термін для позначення оперативно-розшукових заходів із залученням негласних співробітників [10, с. 119], у розрізі діяльності із виявлення рекетирів [10, с. 124], сукупності тактичних дій із дезінформування осіб, причетних до протиправної діяльності, та забезпечення конспірації підготовчих дій щодо їхнього затримання [10, с. 238] тощо.

З урахуванням цього принципово важливо з'ясувати, які, передбачені законодавством оперативно-розшукові заходи за своїм змістом (масштабом завдань, які вирішуються, наявністю внутрішньої структури елементів, певних розв'язальних можливостей і динаміки зовнішнього впливу на об'єкт дії), характером попередньої організації та технологією реалізації мають (набувають) форму "операції".

Аналіз змісту ст. 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" свідчить, що, в ній закріплено право оперативних підрозділів МВС України проводити контрольовану поставку та контрольовану і оперативну закупку товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної тощо, але форми реалізації цих заходів не зазначаються [3, ст. 8]. Але навіть формальний погляд на зміст цієї статті дозволяє відокремити саме ті заходи й методи роботи оперативних апаратів, реалізація яких пов'язана з необхідністю попереднього проведення низки організаційних заходів щодо їх застосування у боротьбі зі злочинністю, побудови відповідної послідовності дій при виконанні поставлених завдань згідно з задумом та планом у визначений термін і відповідному місці, тобто проведення операції. Саме вона (операція) дозволяє формувати з багатьох заходів різного характеру ієрархічну систему, яка за характером встановлених зовнішніх та внутрішніх зв'язків дає змогу силам діяти відповідно до поставлених перед ними завдань.

Слід особливо наголосити, що у деяких наукових працях з проблем оперативно-розшукової діяльності окремі оперативно-розшукові заходи визначаються саме як операції. Так, здійснення впровадження негласного працівника в організовану групу чи злочинну організацію (виконання спеціального завдання) за своєю суттю передбачає сукупність заходів, які за сутністю містять у собі конспіративне викриття відомостей, які становлять для правоохоронних органів оперативний інтерес, шляхом безпосереднього знаходження негласного працівника у злочинному угрупованні [15]. Комплексність заходів підтверджується наявністю відповідних етапів виконання спеціального завдання. Такий захід визначається саме як операція, що базується на принципах: законності; винятковості (використовується в крайніх випадках);

мінімального втручання в особисті права і свободи громадян; науковості; особливого порядку застосування; оптимальності часу проведення; наявності особливих підстав для його застосування [14].

Такі оперативно-розшукові заходи як контрольована поставка і оперативна закупка також визначаються у теорії як операції, і в них теж приймають участь негласні працівники. Закон України "Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними" в ст. 6 також визначає оперативну закупку як "операцію щодо придбання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів" [5, ст. 6]. У деяких зарубіжних виданнях [11, с. 13-14] контрольована поставка, оперативне впровадження та інші заходи прямо визначаються саме як операції.

На нашу думку, обґрунтованою є позиція А. П. Кіцула, який вбачає у оперативній закупівлі елементи операції та наводить їх. Аналізуючи визначення операції та спеціальної операції, цей автор виділяє елементи функціональної спрямованості дій підрозділів правоохоронних органів та організаційно-тактичні складові, притаманні терміну "операція", бо вона передбачає:

заходи функціональної спрямованості: оперативно-пошукові, розвідувально-пошукові, кримінально-процесуальні, примусові, попереджувально-наглядні, по захисту прав та свобод людини, по захисту інтересів суспільства та держави;

організаційно-тактичні показники: планування заходів, взаємодія підрозділів ОВС, комплексне використання сил і засобів, визначення місця, часу проведення ОРЗ, наявність єдиного задуму [12, с. 64].

Це дозволило зазначеному автору зробити висновок, що формою реалізації сил і засобів при здійсненні оперативної закупки є "операція". Також автор формулює своє визначення оперативної закупки: "оперативна закупка наркотичних засобів - законодавчо та нормативно урегульована оперативно-тактична операція (ОТО), пов'язана із проведенням комплексу ОРЗ по придбанню наркотичних засобів суб'єктами ОРД за кошти оперативного підрозділу з метою виявлення, попередження, припинення й документування злочинних дій наркозбувальників та встановлення причетних до скоєння злочинів осіб, якщо іншим шляхом їх виявити неможливо" [12, с. 65].

Аналогічний висновок можна зробити і щодо контрольованої поставки, яка, як правило, складається із таких основних етапів:

розвідувально-пошукові заходи з виявлення факту незаконного транспортування предметів, товарів, речовин, заборонених до обігу;

документування факту незаконного транспортування вказаних засобів, яке передбачає проведення всього комплексу заходів, пов'язаних з оглядом місця події, виявленням і фіксацією слідів злочинної діяльності, оформленням відповідних процесуальних документів;

реалізація заходів із забезпечення негласного контролю за переміщенням забороненого вантажу і осіб, що його супроводжують на маршруті проходження адресата; захоплення отримувачів вантажу і викриття максимально повного числа осіб, причетних до протиправних дій [13, с. 89].

Злочини, пов'язані із незаконним переміщенням (перевезенням, транспортуванням) товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу, за часом вчинення є тривалими та не обмежуються окремою територією, поділяються на внутрішні та зовнішні (останні - які протизаконно переміщуються через кордон). Проведення

контрольованої поставки потребує дотримання цілої низки організаційних вимог та тактичної послідовності заходів, які відбуваються. Учасники операції, особливо залучені негласні працівники, повинні на всіх її етапах вживати заходів по викриттю та зберіганню будь-яких предметних доказів, а керівник операції повинен передбачити альтернативні варіанти дій на несподіваний випадок.

Варто також звернути увагу на склад сил, задіяних при проведенні контрольованої поставки, окрім працівників поліції, у тому числі негласних, залучаються працівники митних органів, оперативних апаратів СБУ, Державної прикордонної служби України та ін., а також працівники відповідних правоохоронних органів зарубіжних країн. Це потребує узгодженості дій та взаємодії сил операції. Наявні особливості тактичних прийомів реалізації контрольованої поставки обумовлюють використання оперативно-технічних підрозділів та оперативної служби. Узагальнюючи викладене, підкреслимо, що контрольована поставка й оперативна закупка структурно включають в себе комплекс оперативно-розшукових дій та заходів, об'єднаних єдиним задумом та планом для досягнення єдиної мети і обов'язковим елементом їхнього проведення є те, що вони проводяться із залученням негласних працівників.

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс закріпив можливість проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які передбачають використання негласних працівників і на стадії досудового розслідування. Зокрема, оперативними підрозділами за дорученням слідчого, прокурора можуть проводитися ті ж самі оперативно-розшукові операції, але у статусі негласних слідчих (розшукових) дій. Доцільно зазначити, що організація і тактика проведення таких процесуальних дій аналогічна проведенню оперативно-розшукової операції, проте різниться суб'єктом їх проведення (слідчий, прокурор, оперативний підрозділ, який користується повноваженнями слідчого), а також характером концентрації відповідних матеріалів (матеріали кримінального провадження або оперативно-розшукова справа). Практика використання негласних працівників при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій на достатньому рівні ще не достатньо напрацьована, оскільки до листопада 2012 р. у межах кримінального процесуального законодавства не існувало правових підстав для цього. На даний час саме КПК регулює проведення таких НСРД, як: контроль за вчиненням злочину [6, ст. 271], виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації [6, ст. 272], використання конфіденційного співробітництва [6, ст. 275] тощо.

Таким чином із залученням негласних працівників проводяться як оперативно-розшукові операції, так і негласні слідчі (розшукові) дії, які становлять собою систему погоджених та взаємопов'язаних за метою, часом і місцем підготовчих, організаційних, тактичних та інших дій і заходів, що здійснюються суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, слідчим, прокурором в умовах секретності за окремим планом і спрямовані на реалізацію таких завдань ОРД і кримінального провадження, вирішити які неможливо або вкрай складно без використання допомоги штатних (позаштатних) негласних працівників.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року //

Відомості Верховної Ради України, 1996. - № 30. - Ст. 141.

2. Закон України "Про міліцію" від 20 грудня 1990 р. : за станом на 14.10.2014 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.

3. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992. - № 22. - Ст. 303.

4. Закон України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" // Відомості Верховної Ради. - 1993. - N 35. - Ст. 358.

5. Закон України "Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та зловживання ними" від 15 лютого 1995 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995. - № 10. - Ст. 62.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : від 13 квітня 2012 р. : за станом на 07.10.2014 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.

7. Лаптий В. А. Проблемы типизации оперативных планов / В. А. Лаптий // Бюллетень по обмену опытом работы / МВД Украины. - 1996. - № 119. - С. 32-34.

8. Копан О. В. Забезпечення внутрішньої безпеки України : теоретико-управлінські засади. Введення в поліцейську стратегію : монографія / О. В. Копан. - К., НАВСУ, 2001. - 427 с.

9. Шумилов А. Ю. Юридические основы оперативно-розыскных мероприятий. Учебное пособие / А. Ю. Шумилов. - М. : Изд. Шумилова И.И., 1999. - 128 с.

10. Долженков О.Ф. Инфраструктура организованной экономической преступности: Монография. - Одеса: НДРВВ ОЮІ НУВС, 2002. - 254 с.

11. Проведение операции "Международная контролируемая поставка наркотиков": Типовая методика для сотрудников правоохранительных органов государств-участников СНГ / С.И. Гирько, Л.М. Исаева, А.А. Куприянов, С.В. Соколов, М.А. Магомеди, А.В. Равков, О.Н. Гришечко, В.В. Скворцов, С.В. Тихоненко, Ю.В. Базаев, В.Л. Высотский, Ф.М. Славитинский. - М.: ВНИИ МВД России, 2004. - 63 с.

12. Кіцул А.П. Оперативна закупка наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів як вид оперативно-тактичної операції ОВС // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ ХНУВС. - Одеса: ОІВС ХНУВС, 2004. - № 2. - С. 61-68.

13. Протидія незаконному обігу наркотичних засобів: Навчально-методичний посібник / Авт. кол. Я.І. Слободян, І.В. Басиста, В.А. Іллін, О.М. Стрільців. - Івано-Франківськ: Прикарпатський юридичний інститут МВС України, 2005. - 218 с.

14. Психологія здійснення проникнення негласних працівників оперативних підрозділів ОВС до організованих злочинних формувань: Науково-практичний посібник / Б.І. Бараненко, В.Є. Тарасенко, О.Ф. Долженков та ін. - Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 2004. - 275 с.

15. Албул С.В. Напрями використання офіцерів-негласів під час реалізації розвідувальної функції оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ / С.В. Албул // Південноукраїнський правничий часопис. - 2015. - № 2. - С. 14-25.

*Щурат Т. Г.,
ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової
діяльності ОДУВС
Надійшла до редакції: 17.11.2015*